

Turcii și tătarii din Dobrogea

NUANȚE ALE DIVERSITĂȚII

Coordonatori serie:

Horváth István

Iulia Hossu

Turcii și tătarii din Dobrogea

Editor:
Adriana Cupcea

INSTITUTUL PENTRU
STUDIEREA PROBLEMELOR
MINORITĂȚILOR NAȚIONALE

CLUJ-NAPOCA, 2015

Lector

Prof. univ. dr. Călin Felezeu

Institutul de Turcologie și Studii Central-Asiatice, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Turcii și tătarii din Dobrogea / ed.: Adriana Cupcea. - Cluj-Napoca :
Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale,
2015

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8377-38-4

I. Cupcea, Adriana (ed.)

323.1(498.8)

Corectură: Anca Sârbu

Design și copertă: Elemér Könczey

Tehnoredactare: Ferenc Sütő

Tipar: IDEA Design + Print, Cluj-Napoca

© Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale

*Opiniile exprimate în textul de față aparțin autorilor și ele nu reflectă în mod obligatoriu
punctul de vedere al ISPMN și al Guvernului României.*

Cuprins

Adriana Cupcea

Cuvânt-înainte. 7

Călin Felezeu

Introducere. Construcția identitară la turcii și tătarii din Dobrogea.

Un model de studiere a problemelor minorităților naționale din România . . . 11

Enache Tușa

Cultura politică în Dobrogea. Scurtă incursiune

privind drepturile politice ale grupurilor etnice din Dobrogea,

la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. 17

Metin Omer

În căutarea spațiului identitar: emigrarea turcilor și tătarilor

în viziunea elitelor comunității (1878-1940) 31

Delia Cornea, Serin Türkoğlu

Aspecte ale vieții cultural-religioase a musulmanilor dobrogeni

la sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX. 51

Virgil Coman

Repere arhivistice privind turco-tătarii din Dobrogea

în perioada interbelică 73

Laura Stancu

„Problema musulmană/mahomedană” în atenția Securității.

Perioada anilor '50 89

Laurențiu D. Tănase

Comunitatea musulmană turco-tătară din România.

Dificultăți de exprimare identitar-religioasă în perioada comunistă. 101

Manuela Marin

Consulatul General Libian din Constanța și relațiile sale

cu cultul musulman din Dobrogea (1976-1977). 117

Tahsin Gemil

Comunitatea tătară din România, între dispariție și adaptare

Eseu 141

Nuredin Ibram

Tradiție și/*versus* religie la turcii și tătarii musulmani din Dobrogea

Eseu 145

Nilghiun Ismail

Identitatea istorică a comunității turco-tătare din România 151

Neriman Hasan

Aspecte ale biculturalismului în mediul didactic

al comunității turcice din Dobrogea 171

Aurelia Tudor, Iulia Anania

Termeni turcești și tătărești referitori

la gospodăria tradițională de pe teritoriul României. Glosar 189

Mictat A. Gârlan

Cercetări de conviețuire multietnică la turcii și tătarii din Dobrogea 213

Adriana Cupcea

Turc, tătar sau turco-tătar. Probleme ale identității

la turcii și tătarii din Dobrogea, în perioada postcomunistă 261

Sînziana Preda

Turcia: imagini ale moștenirii culturale. 309

Alina Isac Alak

„Vechiul” și „noul” islam în România:

provocări ale construcției identitare a musulmanilor autohtoni 321

Lista autorilor 335

Turcia: imagini ale moștenirii culturale

Asistent univ. dr. SÎNZIANA PREDA

Universitatea de Vest, Timișoara

Rezumat

Lucrarea creionează o serie de repere ale imaginii pe care spațiul turc (mai întâi prin Imperiul Otoman, apoi prin republica modernă, creată de Atatürk) a dezvoltat-o în conștiința musulmanilor dobrogeni. Ratașarea la un spațiu fizic și mai ales mental, construit de-a lungul unei istorii frământate, constituie una dintre trăsăturile identității etnicilor turci și tătari din provincia stăpânită, vreme de cinci secole, de către otomani. Deschiderea adusă de instalarea regimului democratic în România a permis, pe lângă libera circulație în Turcia, expunerea la modele altădată inaccesibile, adoptarea unor sărbători, revalorizarea altora deja practicate, consolidarea legăturilor cu un stat ce a sprijinit mereu musulmanii din Dobrogea, deschis sau discret, în funcție de mersul istoriei. Alăturând atât mărturii orale ale variilor generații, cât și surse scrise, am identificat forme de percepție a Turciei (și a culturii turce), văzută drept patrie, stat protector dar și loc de începere a unui nou proiect de existență sau destinație de loisir.

Abstract

This paper presents a series of observations regarding the image of Turkey as seen by the members of the two major Muslim communities in Dobruja. The connection to a physical and mental space, built along a mingled history, is one of the traits of the identity of the Turks and Tatars living in the province which was under Ottoman rule, for five centuries. After 1989, the freedom of movement and communication allowed the rediscovery of a lost realm, which functioned variously as a place where one could start a better life, the place where emigrated relatives resided, where one could get to know a specific cultural heritage, or one for education or leisure. The analysis of written documents and oral accounts reveals the perception of Turkey and Turkish culture seen as the motherland and the protective state, but also the place of a future existential project or a leisure destination.

Cuvinte-cheie: Turcia, turci, tătari, identitate, imagologie

Key words: Turkey, Turks, Tatars, identity, imagology

Studiul de față propune o serie de observații asupra imaginii Republicii Turcia, reflectată prin ochii membrilor celor două mari comunități musulmane dobrogene. Vreme de aproape cinci veacuri, provincia de la Marea Neagră, aflată sub stăpânire otomană, a fost colonizată, în mai multe etape, cu populație de origine turcică; în deceniile de după alipirea Dobrogei la statul român, o parte din această populație a emigrat în Imperiul Otoman (apoi în Republica Turcia, proclamată în anul 1923). În rândul celor rămași, al generațiilor următoare, spațiul turc s-a cristalizat într-o construcție mentală, ce suprapune experiențe, amintiri, nostalgii, inserții mitologizante. După 1989, libertatea de mișcare și de comunicare a făcut posibilă redescoperirea unui țărâm pierdut, ce funcționează, după caz, ca loc de start pentru o existență mai bună, de rezidență pentru rudele emigrate, pentru cunoașterea unei moșteniri culturale particulare, pentru studii sau loisir.

Analiza documentelor scrise și a mărturiilor orale a conturat o Turcie accesată atât în chip nemijlocit, cât și prin intermediul relatărilor, un concept ce aglutinează practici, narațiuni familiale și/sau din anturaj, loc de muncă etc., istorii de viață unde, deși Turcia nu constituie subiectul principal, referirile la ea sunt recurente. Indiferent de felul în care evaluează interlocutorii¹ această țară, se poate spune că raportarea la Turcia reprezintă unul dintre câmpurile bine conturate ale identității turcilor și tătarilor din Dobrogea. Mențiunile despre cultura, istoria turcă, standardul de viață, aprecierile privitoare la un viitor proiect de existență derulat în Turcia reprezintă indicii ale unei necesități: este vorba despre nevoia intrinsecă a păstrării legăturii cu acel pilon de ranforsare a identității de grup, în fața procesului continuu de aculturație.

Una dintre inserțiile evidente și relativ recente ale culturii turce în patrimoniul spiritual al musulmanilor dobrogeni o reprezintă preluarea mai multor sărbători din Republica Turcia. Adoptarea lor s-a produs treptat: astfel, Ziua Copilului (23 aprilie) este omagiată în comunități de la începutul anilor '90.² Ziua Tineretului și Sportului a fost serbată pentru prima oară, la nivelul UDTR (Uniu-

- 1 Realizarea prezentului studiu a fost posibilă datorită unui grant acordat de Consiliul Național al Cercetării Științifice (CNCS) – UEFISCDI, PNII-RU-TE-2012-3-0077; în cadrul proiectului au fost înregistrate (în perioada 2013–2014) zeci de interviuri cu etnici tătari și turci din spațiul rural și urban, în județul Constanța. Între cei dintâi au existat interlocutori care, într-un fel sau altul (pentru un motiv sau altul), exprimă o formă de legătură cu spațiul turc. Relația pare a fi mai puternică în cazul persoanelor ce se pronunță pentru o identitate „turco-tătară”: pentru ele, declararea identității tătare nu exclude sentimentul revendicării și al unei identități care are drept exponent Turcia/spațiul turc/cultura turcă.
- 2 Interviuri cu E. A.- G., etnie tătară, realizat de Sînziana Preda, Ovidiu, județul Constanța, 25 septembrie 2013.

nea Democrată Turcă din România), în anul 2005 (Asan 2013a: 4). Desfășurarea unor astfel de sărbători reprezintă o cale de consolidare a moștenirii culturale turce, de reconfirmare a unei identități etnice specifice. Deopotrivă, constituie o modalitate de menținere a legăturilor spirituale cu Turcia, un mijloc de exprimare a recunoștinței față de statul care, sub diverse forme, a sprijinit și sprijină comunitatea musulmană dobrogeană. „Etnicii turci din România fac parte din istoria Turciei, sunt oglinda Turciei în România” (Asan 2011: 9), consideră profesorul și istoricul Mustafa Ali Mehmet.

Inițiate și susținute de către cele două Uniuni (alături de UDTR se găsește UDTTMR – Uniunea Democrată a Tătarilor Turco-Musulmani din România) și cu sprijinul permanent al Consulatului General al Republicii Turcia la Constanța, manifestări precum Ziua Profesorului Turc, ziua lui Mustafa Kemal,³ Ziua Națională a Republicii Turcia (29 octombrie) au ajuns să fie integrate firesc în viața comunităților de turci și tătari. Desfășurarea evenimentelor include – pe lângă concursuri artistice, sportive, culinare – expoziții și simpozioane pe teme specifice (Asan 2013a: 4).⁴ Componenta educativă nu lipsește: pe lângă activitățile în care sunt implicați, participanților le sunt expuse informații despre cultura (obiceiurile) spațiului turc. Unele obiceiuri se practică numai în limitele acestuia, ca *Sıra gecesi* (Asan 2013a: 4);⁵ altele se regăsesc și în Dobrogea, precum *Kına gecesi* (Hristian 2012: 179)⁶ sau *Noaptea Hennei*. „«Kına gecesi» este un obicei vechi practicat astăzi destul de rar în unele localități dobroge- ne în care locuiesc etnici turci. Dorim să reînviem acest obicei strâns legat de identitatea noastră etnică și să le aducem aminte mamelor de anii de dinaintea căsătoriei” (Ibraim 2012: 12). Cultura Turciei contemporane este, de aseme- nea, prezentă în acțiunile organizate în aceste zile omagiale; de pildă, ediția din 2013 a Festivalului Tineretului, Sportului, Culturii Turce și Tătare s-a încheiat cu o expoziție reunind pictori din Republica Turcia, în număr de 19, „dată la care

3 Interviu cu S. T., etnie turcă, interviu realizat de Sînziana Preda, Constanța, 23 septembrie 2013. Ziua nașterii primului președinte al Republicii Turcia nu este cunoscută. Atatürk de- clara că este ziua în care a inițiat lupta pentru salvarea teritoriului turc din mâinile Aliaților (odată cu intrarea sa în orașul Samsun), adică 19 mai.

4 Organizat de UDTR în 24 mai 2013, Festivalul Tineretului, Sportului, Culturii Turce și Tătare a fost și cadrul derulării unor discuții privitoare la „Condiția tânărului minoritar etnic în socie- tatea majoritară” sau „Integrarea tânărului minoritar cu studii în străinătate în viața socială românească”.

5 Un obicei străvechi din zona Anatoliei, care se mai practică și astăzi în zona Urfa; constă în reuniuni ale bărbațiloracompaniate de muzică, participanții – așezați pe sofale – discutând și servind bucate tradiționale.

6 Obiceiul face parte din ceremonialul nunții și se referă la pregătirea înfățișării miresei.

fondatorul Turciei moderne a dat startul luptei pentru independență” (Asan 2013b: 8) și în care, anual, se celebrează Ziua Tineretului și Sportului.

Aniversată începând din anul 2010, *Anneler Günü* (Ziua Mamelor), „ca un fel de 8 Martie”, având loc în „prima săptămână din mai”,⁷ aduce împreună membre ale organizației de femei a UDTR. La sediul Uniunii sau într-un local, turcoai-ce și tătăroaice își revăd cunoștințele, discută, se bucură împreună. „Câteodată se aduce și muzică, mai dansează lumea, mai cântă”.⁸ Alte sărbători au ca protagoniști, cu precădere, tinerii. Identitatea lor etnică se construiește într-un cadru politic și cultural diferit de cel din perioada comunistă, beneficiind de alte mijloace și posibilități. Pentru generațiile anterioare chiar și numai discuțiile despre Turcia, țară membră NATO, însemnau un tabu. Astăzi, misiunea elitelor culturale din cadrul celor două grupuri, de a atrage atenția și asupra valorilor promovate în spațiul turc, se traduce într-o serie de acțiuni ce jalonează în special calendarul activităților UDTR. *Ziua Copilului*, marcată prin competiții cultural-artistice (Sărbătoarea Zilei Copilului în Lumea Turcică 2010: 20),⁹ sportive este și un prilej de cunoaștere a filosofiei lui Mustafa Atatürk, creatorul unui nou sistem politic, republican, ce a înlocuit autocrația. Sărbătoarea trimite la originile Turciei moderne, la amploarea proiectelor de reînnoire inițiate în statul kemalist și care vizau – ca unul dintre cei mai însemnați actori sociali – segmentul de vârstă tânăr, garant al modernizării. *Ziua Copilului* face cunoscută elevilor din comunitățile dobrogene o secvență din istoria Turciei recente, clădită prin reforme gândite în durată lungă, pentru cei mai tineri cetățeni, precum cea a învățământului (instituirea sistemului public de educație, laic și gratuit). Tinerii sunt introduși în atmosfera tumultuoasă a începuturilor Republicii Turcia, ziua de 23 aprilie fiind și data deschiderii Parlamentului, marcată prin titlul de *Ziua Națională a Suveranității*. Dubla simbolică a zilei antrenează în Dobrogea aniversări organizate în parteneriat, de către UDTR, UDTTMR, Consulatul General al Turciei, Inspectoratul Școlar Constanța, Asociația Oamenilor de Afaceri Turci (TIAD).

O altă ocazie de invocare a culturii înaintașilor este oferită de celebrarea profesorului turc. Data de 24 noiembrie trimite la măsura luată de Mustafa Kemal de introducerea caracterelor latine, fapt reflectat și în viața comunităților ce aparținuseră Imperiului. Deși politic și administrativ ele nu mai depindeau

7 Interviu cu A. M., etnie turcă, realizat de Sînziana Preda, Constanța, 23 septembrie 2013. În Republica Turcia, sărbătoarea are loc în a doua duminică din luna mai.

8 *Ibidem*.

9 În timpul ediției din anul 2010, UDTTMR a organizat la sediul său din Constanța concursuri de desen, modelaj în lut, pictură facială și o prezentare de costume tradiționale.

de conducerea de la Istanbul, sub aspect spiritual legăturile se mențineau, printre altele, prin circulația de publicații. Elevii musulmani din România învățau după manuale primite din Turcia, între cele două state fiind încheiat un protocol în acest sens. „Bineînțeles că și Dobrogea a fost influențată de Turcia. Foarte mult a fost influențată. Cărțile veneau tipărite de acolo. În România nu exista tipografie în limba tătară.”¹⁰

Se poate spune că atât renunțarea la caracterele arabe produsă în Turcia, cât și influența culturii majoritare din provincia dunăreană au fost decisive pentru adoptarea relativ rapidă a alfabetului latin; acesta se instalează în învățământul primar turc dobrogean după anul 1930 (caracterele arabe au continuat să fie folosite în cadrul disciplinelor islamice) (Gîlă 2011: 19). Mai mult, transformările se produc și în formele exterioare: de pildă, trecerea la o vestimentație după model european, ce a înlocuit purtarea fesului și a șalvarilor, se regăsește la elevii Seminarului Musulman din Medgidia, tot după 1930 (Gîlă 2011: 19). Pe de-o parte, aceasta a însemnat o uniformizare, reducând diferențele între grupurile etnice, pe de alta, semnifică o raliere la procesul de modernizare din spațiul turc. Simbolistica diverselor elemente de cultură materială (și spirituală) pierde teren într-un proces de aculturație ce se accentuează continuu, pe fondul modernizării României și al nivelării determinate de instalarea regimului comunist.

Abandonarea alfabetului arab a însemnat o reorientare a noii culturi a Turciei, schimbarea unor orizonturi mentale vechi de secole. Deși știutorii de carte erau puțini, ecoul spiritului epocii, al tendințelor și al transformărilor produse în afara comunităților de care ne ocupăm se făcuse auzit. Opiniile catalogate ca fiind mai mult ori mai puțin „revoluționare” ajungeau în mijlocul lor prin ziare ca *Hak söz* („Adevărul”) sau *Tuna* („Dunărea”) (Ekrem 1994: 187).¹¹ Literele latine vehiculau ideile revoluționare ale epocii, ce au pătruns și în Dobrogea, unde existau simpatizanți – mai cu seamă în rândul tinerilor – ai mișcării de reînnoire a Turciei. În anii '30 se înregistrau mai multe publicații cu alfabet latin: ziarul *Türk Birliği* („Uniunea Turcă”) apărut începând cu anul 1930, prin contribuția lui Müstecip Ülküsal; tot lui i se datorează și revista *Emel* („Idealul”), din 1935 (Gârlan 2011: 202). Editată cu caractere latine din anul 1938, aceasta din urmă s-a concentrat asupra teritoriului crimeean, publicând informații istorice, etnografice și mai ales politice, legate de situația conflictuală produsă de măsurile

10 Interviu cu Ș. R., etnie tătară, interviu realizat de Sînziana Preda, Constanța, 5 septembrie 2013.

11 Inițial, „Hak söz” a fost editat în alfabet arab și mai apoi latin. „Prin această publicație au fost răspândite multe dintre principiile lui Atatürk ce au stat la baza reformelor sale economice, sociale și culturale.”

guvernului sovietic. *Haksēs*¹² („Vocea autentică”) apăruse din anul 1929, iar din 1936, amintim ziarul bilingv (în limbile turcă și română) numit *Halk* („Poporul”) (Gârlan 2011: 202).

Existența acestor publicații și a multor altora (cu o existență scurtă) pune în lumină în special eforturile unor categorii precum intelectualii, cadrele didactice. Indiferent de regimul politic, lupta lor pentru promovarea limbii, a culturii turce în general, a continuat pe diverse căi și cu eforturi rămase adesea neștiute. Recompensarea lor simbolică a început în anul 2004, la Medgidia, și s-a extins, din 2007, la Constanța (Ghiorgiu 2007). Sărbătoarea beneficiază de prezența reprezentanților Consulatului Turc la Constanța (Mocanu 2011),¹³ al căror discurs subliniază contribuția liderului kemalist, „primul Profesor” (Ibraim 2011: 13). Arătând că „tânăra generație este creată și modelată de profesori” („*Ziua Profesorului*, serbată cu fast în Dobrogea” 2007), Atatürk a conferit o dimensiune nouă acestui segment social și profesional, primul nevoit să își însușească alfabetul latin, spre a-l putea apoi transmite elevilor de diverse vârste (Cojocaru 2012).

Memoria lui Atatürk este cinstită îndeosebi în data de 10 noiembrie, momentul intrării sale în eternitate (în anul 1938). Cel pentru care Turcia a dezvoltat un cult, augmentat din generație în generație, reprezintă un model în toată diaspora musulmană. Aprecierile la adresa sa insistă asupra transformărilor provocate de Atatürk la nivelul mentalităților, ceea ce a condus țara spre „o situațiune în lumea civilizată, de care nu s-a bucurat niciodată, în ultimele două secole, Imperiul Otoman” (ministrul Alexandru Telemaque) (Discursul președintelui UDTTMR, ing. Gelil Eserghep 2012: 11). Îndepărtarea de acel spirit oriental, inertial, adoptarea modelelor occidentale îl consacră pe Mustafa Kemal ca „european și, totodată, un model pentru întreaga lume turcică” (Discursul președintelui UDTTMR, ing. Gelil Eserghep 2012: 11). Mai mult, admirația pentru realizările sale sporește în condițiile actualității lor: rolurile tradiționale ale unor categorii, precum femeile sau tinerii, reclamă revizuirea într-o societate cu structuri și cerințe noi (Discursul președintelui UDTTMR, ing. Gelil Eserghep 2012: 11).

Pentru tinerii zilelor noastre, Turcia semnifică perspective diferite, construite pe baza experiențelor directe și a relatărilor (în principal, din rândul membrilor familiei și al prietenilor și/sau al persoanelor din anturaj). Elevi și studenți turci și tătari călătoresc în această țară, o posibilitate de care generațiile anteri-

12 „Haksēs” este, de asemenea, numele revistei publicate la mijlocul anilor '90 de UDTR.

13 Celebrarea din anul 2011 a inclus și participarea unor profesori de religie islamică originari din Republica Turcă.

oare au fost private. Se produce astfel o familiarizare cu o cultură la care o parte dintre etnicii dobrogeni se raportează¹⁴ și a cărei reflecție este vizibilă (într-o măsură ce variază de la caz la caz) și în orientarea proiectelor de viață personală. Unii dintre interlocutorii noștri se simt atrași de exotismul, ospitalitatea din Republica Turcia, de anumite similitudini culturale. „O țară frumoasă” în care, „dacă ar fi să locuiesc, aş locui cu cea mai mare plăcere”, un loc unde limba „frumoasă”¹⁵ a strămoșilor se aude permanent, iar ritualurile nu s-au diluat. Turcia atrage, provoacă și promite prin avantajele sale; în ochii tinerilor, constituie o noutate, o invitație la descoperire, la experimentare. Seducția „mirajului consumerist” (Macri 2010: 29) nu funcționează însă pentru mai vârstnici. Privirea acestora sesizează diferența, căci „ei sunt alfel, față de noi, au alte mentalități, altă...”;¹⁶ „eu îi văd pe turcii din Turcia mai conservatori, să zic”.¹⁷

O ilustrare o reprezintă situația mai multor cupluri mixte (partenerul, originar din Turcia, partenera, membră a comunității musulmane din Dobrogea), în care modelele culturii din care provine soțul se dovedesc dominante: „sunt și femeii care... sunt din astea, «închise», astea țin [obiceiul]. Majoritatea s-or căsătorit cu turci din Turcia, le zicem noi, că sunt «închise» [poartă haine lungi și batic care acoperă inclusiv gâtul]”.¹⁸ Diferențele în sistemul de valori par obstacole greu de trecut atunci când se pune problema emigrării definitive. Dificilă este socotită și câștigarea unei poziții sociale egale cu cea a nativilor:

„Acolo, dacă aş fi mers, chiar și la ora actuală, nu aş fi avut același statut. Deci aş fi fost un nimeni. Aicea sunt doamna profesoară (râde). Acolo ce aş fi fost? Dar, de fapt, eu am dublă cetățenie și vara stau prin Turcia. Îmi place să mă plimb. Dar, acolo, să stau, să muncesc, să asta, nu.

14 Indiferent de vârsta subiecților, am putea numi contactul direct cu Turcia, cu cultura sa, o expunere directă, *activă*. Expunerea *pasivă* se referă la consumul produselor acestei culturi în Dobrogea, prin intermediul mass-mediei, în primul rând: emisiuni ale posturilor de televiziune turcești, ale posturilor de radio (incluzând aici „Radio T”, cu sediul în Constanța, ce emite în limba turcă și tătară, un post susținut în parteneriat de către cele două uniuni, turcă și tătară), presa scrisă și online în limba turcă; se adaugă, desigur, publicațiile scrise (manuale, broșuri, beletristică, lucrări științifice etc.).

15 Interviu cu D. B. D., familie mixtă româno-turcă, interviu realizat de Melinda Dincă, localitatea Tuzla, județul Constanța, aprilie 2014.

16 Interviu cu A. I., etnie turcă, interviu realizat de Sînziana Preda, Constanța, 3 septembrie 2013.

17 Interviu cu S. T., etnie turcă, interviu realizat de Sînziana Preda, Constanța, septembrie 2013.

18 Femeie, interviu realizat de Melinda Dincă, localitatea Cobadin, județul Constanța, iulie 2013.

De ce credeți că n-ați fi putut accesa trepte mai înalte locuind în Turcia? Aveți educație, aveți toate...

E foarte greu. Sau poate nu am curajul și așa văd, că e foarte greu. Aicea, deci, avem un anumit statut, un anumit respect. Acolo, nu știu, nu cred.”¹⁹

Perspectiva care valorifică în primul rând identitatea de religie și limbă creditează Turcia ca o alternativă viabilă.

„Eu am fost în Turcia – a fost o experiență plăcută. Am văzut muzeele, Topkapı, am fost la Ayasofya [Sf. Sofia], m-am plimbat cu vaporețul, și este foarte frumos! Deci Turcia nu se compară și, plus, atmosfera, unde sunt geamii; am ajuns și într-un moment când se ținea post. Și dimineața te trezeai cu sunete de tobă – c-așa se face la musulmani, sunetele de tobă, ca să trezească lumea, ca să mănânce – știți, la noi se ține post negru, de la răsărit până la apus. Era o atmosferă, deci toată lumea ținea post, lumea nu prea mânca, ca să-ți faci poftă; restaurantele, la fel, nu primeau persoane până după-masă – se dădeau mese speciale, numai pentru oameni care nu au condiții să... să mănânce. Deci în Turcia mi se pare altă mentalitate, lumea de acolo este mult mai, mai – te ajută mai mult, față de români, la orice; de exemplu, când vrei să-ți iei o haină, ceva – că în Turcia, hainele-s mai ieftine: ei tot timpul negociază cu tine, chiar dacă ai venit și ești gata să dai banii, ei tot negociază [...] sunt mai ajutători, așa.”²⁰

Deși a devenit un fapt comun părerea că tinerii epocii contemporane se îndepărtează din ce în ce mai mult de religie și de specificul culturii lor de proveniență, există tineri turci și tătari preocupați de cultivarea identității grupurilor lor, inclusiv a legăturii cu spațiul de origine al strămoșilor. Generațiile mature de astăzi își proiectează speranțele asupra celor recente, ca unele ce beneficiază de un cadru legislativ permisiv pentru cunoașterea propriei identități etnice. Credința în Islam, definitivă pentru tătarii și turcii din Dobrogea, este una dintre cele mai importante punți către Turcia. În vreme ce România este

19 Interviu cu S. T., etnie turcă, interviu realizat de Sînziana Preda, Constanța, septembrie 2013.

20 Interviu cu S. A., etnie tătară, interviu realizat de Sînziana Preda, localitatea Cobadin, județul Constanța, iulie 2013.

văzută drept *patria*, Turcia joacă rolul statului protector (Ibram 2007: 163).²¹ Indiferent de natura regimurilor politice care s-au succedat și în România, și în Turcia, aceasta din urmă a acordat mereu sprijin „fiilor pierduți”. Mai cu seamă în timpul regimului comunist, ei au fost primiți cu brațele deschise, fie că alegeau să părăsească pentru totdeauna sistemul totalitar, fie că veneau să își vadă rudele, guvernul de la București permițând etnicilor turci și tătari un număr de ieșiri în Turcia. Până la căderea lui Nicolae Ceaușescu, Republica Turcia era identificată printr-o imagine similară cu aceea a țărilor apusene. Cele două țări, aflate în tabere politice opuse, difereau și prin accesul la resurse. Cei care ajungeau în bazele turcești aduceau mărfuri la fel de valorizate precum produsele din Occident (Chelcea – Lățea 2000: 226). Pe lângă haine, bijuterii, cosmetice, alimente, deosebite erau gravurile sau alte obiecte de artă, prezente și astăzi în unele case dobrogeane.

Rezumând, fie că sunt de etnie turcă, fie tătară, musulmanii dobrogeni se bucură de ajutorul Republicii Turcia, fiind văzuți ca parte a diasporei; sprijin perceput cu atât mai necesar cu cât, în această parte a Europei, astfel de enclave sunt puține și supuse unui proces de aculturație din ce în ce mai intens în ultimele decenii. În ceea ce-i privește pe tătari, grija guvernului de la Ankara se explică prin originea comună, apartenența la familia popoarelor turcice. Sprijinul, spiritual și material, rămâne unul neîntrerupt; legătura creată și întreținută de-a lungul timpului generează, în optica unor membri ai comunității tătare, credința că diferențele între identitatea de tătar dobrogean și cea de turc dobrogean nu sunt majore. Religia islamică, obiceiuri asemănătoare, intenția de a combate asimilarea etnică (inerent, culturală) justifică sentimentul de afiliere la o identitate la care unii dintre tătari subscriu. Dintr-o asemenea perspectivă, căsătoriile între turci și tătari nu sunt catalogate drept familii mixte, „pentru că ne tragem din aceeași rădăcină, avem aceeași religie, deci noi suntem popor turcic”.²² O identitate turco-tătară, internalizată de tătarii emigrați în Republica Turcia, acolo unde au încă posibilitatea – în anumite forme – să se legitimeze ca originari din Crimeea.

21 Calitatea Turciei de apărătoare, ocrotitoare a enclavei musulmane dobrogene este adeseori pomenită în documentele orale și scrise: „Turcia, stat protector al minorității de aici, nu a avut și nu are pretenții de revendicare teritorială, nu a recurs și nu recurge la acțiuni de natură să incite tensiuni interetnice. Ca protectoare externă a minorității turco-tătare, cea mai importantă minoritate din Dobrogea, Turcia are raporturi îndelungate de prietenie cu România [...]” Vezi Ibram 2007: 163.

22 Femeie, interviu realizat de Melinda Dincă, Constanța, septembrie 2013.

Dacă până la finele secolului al XIX-lea, Imperiul Otoman a constituit o prezență efectivă în Dobrogea, trecerea acesteia la România transformă spațiul turc într-un soi de „pământul făgăduinței” (Niță 2011: 73). Desigur, numai pentru o parte dintre etnicii turci și tătari: și între cei care au plecat, și între cei care au rămas, sentimentele au fost împărțite între regretul pentru pierderea celui „acasă”, întruchipat de Dobrogea, incertitudinea privind evoluția sub noua stăpânire românească și plonjarea în necunoscut, prin emigrarea definitivă în teritoriile turcești. De la o generație la alta, imaginea Turciei a dobândit noi atribute, țara sultanilor de altădată continuând să fie prezentă prin spiritul, cultura sa, într-o lume care a încercat să le conserve printr-o repliere către sine, ca tactică de supraviețuire. Cultivarea acestei moșteniri a funcționat și funcționează ca o contrapondere la provocările tot mai numeroase și mai insidioase ale nivelării culturale. Fără a înceta să fie cetățeni loiali ai statului român, turcii și tătarii dobrogeni au nevoie și de această raportare, spre a consolida un patrimoniu spiritual amenințat de disoluție, într-o lume care, paradoxal, deși celebrează alteritatea, pierde treptat și tot mai rapid sensul diferenței.

Bibliografie:

LUCRĂRI GENERALE

CHELCEA, Liviu – LĂȚEA, Puiu
2000 *România profundă în comunism*. Nemira, București.

LUCRĂRI SPECIALE

EKREM, Mehmet Ali
1994 *Din istoria turcilor dobrogeni*. Kriterion, București.
GÂRLAN, Mictat A.
2011 *Metodologia cercetării etnopsihologice*. Lumen, Iași.
HRISTIAN, Camelia – PRICOP, Ghena – SMAZNOV, Evdochia (coord.)
2012 *...Greci, evrei, ruși lipoveni, turci... Brăila. Reactivarea memoriei culturale a orașului*. Muzeul Brăilei, Istros, Brăila.
IBRAM, Nuredin
2007 *Musulmanii din România*. Golden, Constanța.

STUDII ȘI ARTICOLE

COJOCARU, Ionuț

2012 *Schimbarea alfabetului arab cu cel latin* (5 decembrie), [<http://www.io-nutcojocar.ro/schimbarea-alfabetului-arab-cu-cel-latin/>], accesat în 21 iulie 2014.

GÎLĂ, Cristina

2011 *Civilizație musulmană în Dobrogea. În: ROȘIORU, Mădălin (coord.): Educație interculturală dobrogeană – auxiliar didactic*. Asociația pentru Resurse Culturale, Constanța, 11-33, [<http://www.resurseculturale.ro/volum2/img/Auxiliar.pdf>], accesat în 24 mai 2013.

SURSE

Presă

ASAN, Sorina

2011 19 Mai, Comunitatea turcă din România, trecut, prezent și viitor. *Hakses*, an XIII, nr. 2/187 (februarie), 9.

2013a 19 Mai, Sărbătoarea Tinerilor Turci de pretutindeni. *Hakses*, an XX, 5/214, 4.

2013b Dinamism în artă. *Hakses*, an XX, 5/214, 8.

GHIORGHIU, Anca

2007 *Ziua Profesorului Turc*, serbată pentru prima dată la Constanța (26 noiembrie), [http://www.telegrafonline.ro/1196028000/articol/41152/ziua_profesorului_turc_serbata_pentru_prima_data_la_Constanța.html], accesat în 21 iulie 2014.

IBRAIM, Nurgan

2011 Ziua profesorului turc. *Hakses*, an XIII, 11/196, 13.

2012 Ziua mamei în lumea turcă. *Hakses*, an XIX, 5/203, 12.

MACRI, Domnica

2010 Tătarii dobrogeni: „cine suntem?”. *National Geographic* 89 (10), 29-55.

NIȚĂ, Gabriela-Daniela

2011 *Imagina turcilor și tătarilor în presa românească dobrogeană (1878-1900)*. În: ROȘIORU, Mădălin (coord.): *Educație interculturală dobrogeană – auxiliar didactic*. Asociația Pentru Resurse Culturale, Constanța, 69-78, [<http://www.resurseculturale.ro/volum2/img/Auxiliar.pdf>], accesat în 24 mai 2013.

2007 „Ziua Profesorului”, serbată cu fast în Dobrogea (29 noiembrie), [http://www.zaman.ro/ro/newsDetail_getNewsById.action?newsId=291], accesat în 21 iulie, 2014.

2010 Sărbătoarea Zilei Copilului în Lumea Turcică. *Karadeñiz*, an XXI, nr. 3/201, 20.

2012 Discursul Președintelui UDTTMR, ing. Gelil Eserghep. *Karadeñiz*, an XXIII, 12/234 (noiembrie), 11.

Interviuri

Interviu cu A. I., etnie turcă, realizat de Sînziana Preda, Constanța, 3 septembrie 2013.

Interviu cu A. M., femeie, etnie turcă, realizat de Sînziana Preda, Constanța, 23 septembrie 2013.

Interviu cu E. A.- G., etnie tătară, realizat de Sînziana Preda, localitatea Ovidiu, județul Constanța, 25 septembrie 2013.

Interviu cu S. A., etnie tătară, realizat de Sînziana Preda, localitatea Cobadin, județul Constanța, iulie 2013.

Interviu cu S. T., etnie turcă, realizat de Sînziana Preda, Constanța, 23 septembrie 2013.

Interviu cu Ș. R., etnie tătară, realizat de Sînziana Preda, Constanța, 5 septembrie 2013.

Interviu cu D. B. D., femeie, familie mixtă româno-turcă, interviiu realizat de Melinda Dincă, localitatea Tuzla, județul Constanța, aprilie 2014.

Femeie, interviiu realizat de Melinda Dincă, localitatea Cobadin, județul Constanța, iulie 2013.

Femeie, interviiu realizat de Melinda Dincă, Constanța, septembrie 2013.